

Rapport från Listening Post ”Sverige och världen i början av 2014”

Till Listening Post i Malmö den 15 januari 2014 kom 5 deltagare, som tillsammans med de två samtalsledarna kom att utgöra en grupp på 7 personer. Ytterligare två personer var anmälda, men fick förhinder – en lämnade återbud och en dök inte upp. Deltagargruppen bestod av personer i åldrarna 25-90 år. Två var studenter, en yrkesarbetande och två pensionärer. Studenterna representerade beteende- och samhällsvetenskapliga ämnen, den ena pensionären var pedagog och den andra läkare och psykoanalytiker. Den yrkesverksamma var universitetsanställd socionom och forskare. Samtalsledare var Maria Fitger och Gun Kjellberg .

Del 1. Delande av aktuella erfarenheter.

I denna del inbjuds deltagarna att identifiera, delge och utforska erfarenheter i sina olika sociala roller oavsett om de arbetar, studerar, är arbetslösa eller pensionerade. De kan ha erfarenheter från politiska, religiösa och andra ideella sammanhang eller från familjen eller lokalsamhället. Här framträder deltagarnas ”sociala” eller ”yttre värld”.

Samtalet inleddes med reflektioner kring kluvenheten i klimatfrågan. Å ena sidan finns en rädsla för att vi skadar jordklotet, att vår planet är hotad. Å andra sidan befrämjas och uppmanas vi till en ständigt ökad konsumtion för att skapa ekonomisk tillväxt. Ängesten över klimathotet blir svår att hantera och förnekas lätt. Det är ju ett hot som inte syns i vardagen. Men om man är ute och reser i andra delar av världen – som t ex Filipinerna – så märker man att klimathotet är en faktisk realitet i nuet, och inte bara något som vi kan befara kommer att inträffa i framtiden. I vårt förhållningssätt växlar vi mellan aktiva val – som t ex att inte åka på semester till Thailand – och en mer passiv hållning: ”Det kan kvitta vad jag gör”. Många av de insatser vi själva gör för att värna om klimatet blir en form av ”symbolhandlingar” – något vi gör för att stilla vårt eget dåliga samvete.

Kontakten mellan människor blir alltmer instrumentell. Förenklade resonemang gör att människor lätt stämplas och det kan i sin tur rättfärdiga att människor sorteras och stöts bort. Genom EU och den nedmonterade välfärden har vi fått alltför tiggare och hemlösa i Sverige. Vi konfronteras med dem och ”vänder bort blicken”. Det etiska dilemmat blir påtagligt och ges ett ansikte. ”Vad är mitt ansvar i mötet med tiggare på gatan”? ”Ska jag ge pengar eller inte”? Detsamma gäller alla hjälporganisationer som är ute och propagerar för att man ska donera pengar. En promenad på stan utmynnar ofta i att man måste ta ställning till om man ska ge eller inte. Man kommer inte undan valet.

Polariseringen i samhället har blivit större. Det är ett tuffare klimat, rasismen ökar. Sverigedemokraternas framgång är en spegling av detta. Det finns en upplevelse av att det saknas alternativ. Tidigare fanns socialismen och kommunismen som en dröm och utväg. Men den har fallit. Det behövs ett paradigmskifte, en kursändring, i samhället – bort från individualismen. Deltagandet i föreningslivet minskar – man ser allt färre medlemmar som kommer till årsmöten, etc. ”Det gamla Folkrorelsensverige har ersatts av ett Nätverkssverige”!

Bland unga finns en allt större medvetandegrad. Nätet gör att informationen blir lättillgänglig. Men det blir ofta en ytlig kunskap och det saknas fördjupning. Många unga är stressade av oklara skäl.

Det är en känsla av att vara otillräcklig. Studieskulden växer och framtiden är oviss. Det uttrycks en oro för att barnen kommer att få det sämre än man själv har haft det. Stresskänslan är över huvud taget stor idag. Den hänger bland annat ihop med att vi ständigt är ”uppkopplade”. iPhone och Facebook skapar en konstant överstimulering. Utrymmet för reflektion minskar, liksom för aktiviteter som är mer ”långsamma”, som t ex att läsa böcker. Samtal på arbetsplatserna minskar eftersom alla ”sitter och tittar ner i sin iPhone istället för att prata”. Kommer vi att kunna ersätta människor med teknik – som i tv-serien ”Äkta människor” (hubotarna)?

Det positiva med teknikutvecklingen framhävs också, t ex i kampen mot diktaturer. Att organisera protester och demonstrationer har blivit lättare – ett upprop på Facebook samlar många människor. Problemet är att det kan gå lite väl fort, och att protesterna inte är riktigt underbyggda. Mäktiga ekonomiska krafter styr sociala medier. Exempel är det republikanska partiet i USA och olika förtalskampanjer. Tekniken medför också ökad möjlighet till övervakning – både från samhällets sida och från enskilda människor. T ex beskrivs att medmänniskor kan filma, banda och fotografera en i smyg, utan att man kan kontrollera det. Änne värre blir det med ytterligare teknikutveckling. Bland annat nämns att man håller på att ta fram glasögon med kamera i där man kan fotografera bara genom att blinka. Då finns ingen som helst kontroll över vad andra gör. Näthatet tas upp. Både i form av mobbning bland ungdomar, som kan anta väldiga proportioner, och mer ”officiella” personers utsatthet – t ex Maria Sveland och Antje Jackelén. Möjligheten att vara anonym på nätet gör det lättare att uttrycka extrema åsikter och förtal än då man måste stå till svars för det man sagt eller skrivit. De ansiktslösa mötena i kombination med teknikens snabbhet kan bidra till att grova kränkningar ”far iväg i ett huj”.

En oro över nedmonteringen av välfärdsstaten kommer också fram. Neddragningarna inom sjukvård, äldreomsorg och skola skrämmer. ”Kommer någon att ta hand om mig om jag blir sjuk”? Här kommer också en ytterligare stressfaktor in – att unga människor så tidigt ställs inför val av skola. Det blir viktigt att göra ”rätt val” oerhört tidigt i livet. Skolan är inte längre en arena där alla får mötas.

På den positiva sidan nämns Hans Roslings rapport om att mycket i världen har blivit väldigt mycket bättre – huvudsakligen i utvecklingsländerna, där man kan se väsentligt lägre analfabetism, barnadödlighet, antal extremt fattiga, medellivslängd, m.m. Vidare nämns Nelson Mandelas död och den påminnelse han utgjorde om hopp och godhet och att en man, trots 17 års fängelsevistelse, kunde försonas med sina ”fiender” utan att hämnas.

Det uttrycks också en glädje över att det verkar som om ett humanistiskt perspektiv på människan och samhället börjar få alltmer vind i seglen, efter 80- och 90-talens starka tekniskt-byråkratiska perspektiv på människan. Frågan är hur djupt denna ökade humanism sträcker sig, eller om det mest handlar om en symbolisk hållning.

Del 2. Sökande efter centrala teman

I del två försöker deltagarna att gemensamt identifiera de centrala teman som framkommit i del 1. Deltagarna diskuterar i flera små grupper, och försöker därefter att enas omkring några centrala teman.

Efter en genomgång av vad som kommit fram i de olika gruppdiskussionerna enades vi kring följande fyra huvudteman:

- Oro – stress – hastighet

- Teknikens påverkan på relationer
- Omförhandlade gränser mellan människor
- Klimathänsyn - kluvenhet

Del 3. Analys av teman

Genom arbete med den information som kommit fram i del 1 och del 2, försöker deltagarna gemensamt att identifiera den medvetna och omedvetna dynamik som dominerar för tillfället. Här avser vi att arbeta mera med deltagarnas psykiska eller inre värld; deltagarnas gemensamma idéer och sätt att tänka som både bestämmer hur de varseblir sina yttre verkligheter och deras handlingar i förhållande till dem. Här betonar vi hur påverkan går i två riktningar: hur den yttre värld vi lever i påverkar vårt inre, men också hur vår inre värld påverkar vår upplevelse av yttervärlden

Analys av tema 1

- Oro – stress – hastighet

Stressen ökar på många plan i samhället. Den nya tekniken med internet, iPhone och andra smartphones gör att hastigheten i informationsflödet ökar lavinartat. Kommunikationen går allt fortare och vi avkrävs snabba svar och ”klick” på gilla-knappar. På ett annat plan ökar också stressen genom att vi ställs inför allt fler valmöjligheter. Redan tidigt i livet speglas detta i nödvändigheten att välja skola och utbildning, vilket blir som en investering i livsmöjligheter. Har jag valt rätt? Kommer jag att hamna utanför? Kan jag lita på mitt val? Stressen ökar också med inblicken i stora frågor som klimathotet. Här drabbas vi av en otillräcklighet eftersom den enskilda, individuella insatsen ter sig så liten och maktlös i förhållande till problemets allvar. Ängesten över tillståndet i världen ökar och vår tillit till samhället och oss själva minskar.

Underliggande tema:

Vi har det allt bättre materiellt, men vi mår sämre. Ökad stress och krav på att ”hänga med”, göra rätt val (investering) och fatta riktiga beslut, medför en ökad individualisering. Rädslan för att hamna utanför, vara oduglig och inte ha gjort rätt val, bidrar till att vi tappar tilliten till oss själva. Samtidigt minskar vår tillit till samhället och andra. Vår känsla av att vara stabilt förankrad i världen minskar.

Analys av tema 2

- Teknikens påverkan på relationer

Den nya tekniken påverkar våra relationer fundamentalt. Hastigheten i kommunikationen, fenomen som Facebook och Twitter etc., medför att relationer mellan människor förtylligas. Möten blir ansiktslösa och tillvaron erbjuder allt färre arenor för fördjupad kontakt. Människor håller sig ytligt informerade men det djupare engagemanget över tid minskar. Utrymmet för reflektion och eftertanke krymper och då riskerar förmågan att handskas med tillvarons existentiella frågor att minska.

Relationer mellan människor blir allt tunnare. Detta berör existentiella teman kring tillit och anknytning. Påverkan går åt två håll: å ena sidan medför de tunnare relationerna att vår inre upplevelse av anknytning minskar. Möjligheten att ta hjälp av andra för att härbärgera ångest och frustration minskar och vi får allt svårare att reflektera över vår tillvaro och våra känslor. Å andra sidan finns inom oss alla en grundläggande ambivalens i djupare relationer. Nära relationer medför frustrationer och krav på hänsyn till den andre, att vi ser den andre som ett separat subjekt med egna behov och önsknings som inte alltid stämmer överens med våra egna. Det snabba flödet av underhållning, film, spel och lättsamma kontakter som internet tillhandahåller, erbjuder också en enkel flyktväg undan de påfrestningar som djupare relationer innehåller. Vår strävan bort från ambivalens och frustration gör att vi söker oss till smartphonernas ytliga relaterande. Vi hamnar i en ond cirkel där ytligheten i sociala medier förstärker vår svårighet att stå ut med frustrationen i djupare relationer, vilket i sin tur får oss att alltmer söka oss till internets lättköpta underhållning, vilket på sikt minskar vår förmåga att hantera frustrationer, etc., etc..

Underliggande tema:

Vår upplevelse av anknytning och förmåga till djupare relationer, med dess inneboende frustrationer och krav, minskar, liksom vår förmåga till reflektion och härbärgerande av ångest och annan känslomässig smärta.

Analys av tema 3

- Omförhandlade gränser mellan människor

Den ökade globaliseringen, de förändrade nationella gränserna inom EU samt den nedmonterade välfärden bidrar till att gränserna mellan människor omförhandlas. Vi konfronteras alltmer med lidande och nöd, samtidigt som samhällets strukturer för att ta hand om detta lidande minskar. Resultatet blir ökad sortering och stämpling av individen, med rasism och andra bortstöttningsfenomen som följd. Människors komplexitet ersätts av förenklade hållningar. Vårt behov av trygghet och tillhörighet i en allt otryggare och mer svåröverblickbar värld förstärker tendensen att förenkla och sortera människor.

Underliggande tema:

Att möta och förstå komplexiteten i livet ställer krav på människors förmåga till reflektion och härbärgering. I en höghastighetskultur med allt tunnare relationer minskar denna förmåga. Komplexa sammanhang blir svårare att förstå, vilket bidrar till en ökad ångest och oro som är diffus och svårgripbar. Vår förmåga att processa och förstå ångesten och dess källor minskar, vilket i sin tur bidrar till en alltmer förenklade hållning.

Analys av tema 4

- Klimathänsyn – kluvenhet

Vi lever med en kluvenhet inför det förändrade klimatet och hotet mot vår planet. Vi vill inte avstå från konsumtion och materiell standard, samtidigt som vi mår dåligt och känner oro i vår medvetenhet om att världens resurser är hotade av våra levnadssätt. Från officiellt hålla framställs denna kluvenhet i motsättningen mellan informationen om klimatets förändring och budskapet att vi måste öka konsumtionen för att uppnå ekonomisk tillväxt.

Underliggande tema:

Vår anknytning till "Moder Jord" är ambivalent. Samtidigt som vi brottas med upplevelsen av omsorg och viljan till reparation av objektet, vill vi, utan att behöva ta hänsyn, girigt få ta del av alla rikedomar som "hon" har att erbjuda. Detta berör djuppsykologiska teman i den tidiga anknytningen till modern och konflikten mellan å ena sidan våra egna behov och önskningar och, å andra sidan, nödvändigheten att ta hänsyn till modern som en egen individ, med egna behov och önskningar.

Sammanfattning

Diskussionen av de teman som kommit upp strålade samman i ett övergripande tema som berörde djuppsykologiska aspekter kring anknytning och konflikten mellan beroende och självständighet. Vi har en vilja till nära mellanmänniska relationer och tillhörighet, men är också djupt ambivalenta till att gå in i dessa eftersom de också ställer krav på oss och frustrerar oss. Den moderna tekniken erbjuder en lättköpt väg ut ur det krävande engagemanget samtidigt som vi känner oss alltmer utlämnade och ensamma i takt med att relationen till våra medmänniskor riskerar att förtunnas. Ytterst sett gestaltas detta tema i vår relation till det överhängande klimathotet och jordens överlevnad.